

א' אדר תש"ף

26 בפברואר 2020

בס"ד

קווי מנחה לשיחה בחדרי מורים בחמ"ד בנושא:

'החיוב לבסומי בפוריא'

קווי המנחה הבאים מיועדים לניהול שיחה בחדרי מורים בבתי ספר בחמ"ד כהכנה למפגש עם תלמידי בתי הספר העל-יסודיים בנושא שתיית אלכוהול בחג הפורים.

מטרות

- להכין את צוות המורים להתמודדות עם סוגיית שתיית אלכוהול בפורים בקרב מתבגרים על ידי התחברות מהמקום האישי האותנטי
- לאפשר מרחב לליבון הדילמה שמתעוררת בין מצוות השתייה בפורים לבין "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" וכיצד להנחות את התלמידים.

רקע

אנו נוהגים לשתות אלכוהול בפורים כחלק ממצוות החג. מצווה זו מבוססת על המקור: "אמר רבא, מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" (מגילה, ז', ב').

יחד עם זאת, ידוע לנו שלשתיית אלכוהול פוטנציאל לגרימת נזק גופני ונפשי במיוחד עבור צעירים. מוח האדם נמצא בשלבי התפתחות עד אמצע שנות העשרים. ממצאים מבדיקות MRI מראים שהחלק האחרון של המוח להבשיל, בתקופת גיל ההתבגרות, הוא אותו חלק שמעורב בקבלת החלטות. כלומר, מתבגרים אינם מצוידים עדיין בכלים הביולוגיים הנחוצים להתנהל כבוגרים בשלים.

עולה השאלה, אם כן, איך להתייחס לנושא שתיית אלכוהול בפורים בקרב תלמידינו המתבגרים?

מהלך השיחה

- צפייה בסרטון על עמדות מתבגרים דתיים לגבי שתיית אלכוהול בפורים
 - בתום הצפייה בקשה לשתף באמירה כלשהי בסרטון שהתחברת אליה (כיום כמבוגר, כמתבגר שהיית, כאיש מקצוע, כאיש משפחה...)
 - לימוד משותף את המקור "אמר רבא, מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" (מגילה, ז', ב') בעזרת פרשנויות שונות (בנספח)
- הצגת השאלה המרכזית לדיון: מהם המסרים שעלינו לדון עליהם עם תלמידים מתבגרים בחמ"ד לקראת חג הפורים?

נקודות למהלך הדיון:

1. דגש על השמחה בפורים והאמצעים לחולל אותה ללא שתיית אלכוהול
2. הפרדה במסרים בין מתבגרים לבין מבוגרים – יש מקום להבחין בין מסרים למתבגרים לבין מסרים למבוגרים כשקיימים הבדלים בבשלות הגופנית והנפשית
3. דעות הלכתיות שונות לגבי מצוות השתייה בפורים (לדוגמה; רמב"ם, שו"ע, נתיבות שלום)
4. דוגמאות לתקדימים של השפעת ידע מדעי על קביעת הלכות בנושאים בריאותיים שונים (עישון, פיקוח נפש בשבת וכו')

סיכום הדיון:

1. קיימות פרשנויות שונות למצוות השתייה בחג הפורים. מעיון במקורות שונים מסתבר שניתן להסיק שעיקר המצווה היא שמחת החג.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל פדגוגי
אגף בכיר שירות פסיכולוגי ייעוצי
אגף תכניות סיוע ומניעה

2. ממחקרים מדעיים עדכניים ניתן להסיק שאלכוהול גורם נזק למספר איברים בגוף וביניהם למוח. שתיית אלכוהול בגיל ההתבגרות מסוכנת במיוחד למוח בגלל שתי סיבות עיקריות:
- מוח האדם נמצא עדיין בתהליכי הבשלה ואלכוהול עלול לפגוע בהתפתחות התקינה של המוח.
 - בשלב גיל ההתבגרות, החלק במוח שטרם הבשיל הוא קליפת המוח שעל פי בדיקות MRI נמצא שחלק זה מעורב בקבלת החלטות אחראיות. לכן, מתבגרים עדיין חסרים כלים ביולוגיים לשמירה על כללי שתייה בהשוואה למבוגרים.

כתבו: צוות מדריכי חמ"ד ביחידה לתוכניות מניעה בנושאי טבק, אלכוהול וסמים, שרות פסיכולוגי ייעוצי, משרד החינוך

חייב איניש לבסומי הרב בנימין זלצמן

הגמרא במגילה (דף ז, ב) מביאה את מאמר רבא "אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". מאמר זה הוא המקור לאחד הדינים היסודיים של פורים. דין השיכרות בפורים, באופן פשוט נלמד מהמגילה שאומרת "ימי משתה ושמחה" ומשתה הוא ביין. דין זה תמוה מאד. גם הלשון המיוחדת בה נקט רבא, איננה ברורה: מהו עד דלא ידע? מהו השיעור הזה? האם יתכן שאדם מישראל לא יבחין בין מרדכי להמן? וגם בעצם הדין, האם הלכה כרבא? האם חייבים להשתכר בפורים עד כדי כך?

"מיחייב איניש לבסומי"

הראשונים נחלקו בדיון זה: רש"י (ורבנו חננאל) הסבירו ש"לבסומי" פירושו להשתכר ביין, וכך הבינו בפשטות רוב הראשונים. והסבירו שאם כך פירוש דברי רבא להשתכר עד דלא ידע, זה להיות שיכור כלוט, שעליו נאמר שלא ידע בשכבה ובקומה, ורק בשכרות כזאת אדם לא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. וכך פסק בפשטות הטור בסימן תרצה, שכתב שחייב אדם להשתכר עד דלא ידע וכו'. וכן פשט השולחן-ערוך שהעתיק את דברי רבא כפשוטם.

חלק מהראשונים הביאו שהקשה רבנו אפרים איך ניתן לפסוק כרבא? הרי אחד משלושה דברים שהקב"ה שונאם הוא שיכור (סוף פסחים), ואיך נחייב אדם להשתכר? והסביר רבנו אפרים, שלא יתכן לפסוק כרבא, וטען שגם הגמרא דחתה אותו מהסיבה שאסור להשתכר עד כדי כך. וזאת רואים מכך שהגמרא הביאה, מיד לאחר דברי רבא, את הסיפור על רבה ורבי זירא שאיבסמו (השתכרו - רש"י) בסעודת פורים וקם רבה ושחט לרבי זירא. למחר בעי רחמיה ואחיייה. לשנה אחריתי אמר ליה ייתי מר, ונעשה סעודת פורים ביחד. אמר לו: לא בכל שעתא ושעתא איתרחש ניסא.

מכאן שהגמרא דוחה את דברי רבא שהרי רואים מה קורה כשמשתכרים, שאפילו רבה שחט את רבי זירא. ומכאן שאין לעשות כרבא. אלא שישתה מעט יותר מהרגלו ויהיה שמח וטוב לב ולא יבוא לידי איסורים וביזוי עצמו.

אך כמו שראינו שהטור והשולחן-ערוך לא הביאו את דברי רבנו אפרים להלכה ורוב הראשונים לא סוברים כמוהו. והב"ח כתב שאפילו לרבנו אפרים צריך להשתכר רק לא כל כך.

שיטה שלישית היא שיטת הרמב"ם, (הלכות מגילה פרק ב הלכה טו): "כיצד חובת סעודה זו? שיאכל בשר וישתה יין... עד שישתכר וירדם בשכרות."

דעה זו הובאה ברמ"א על השולחן-ערוך, אך על הרמב"ם קשה מהיכן לקח גדר זה של שיכרות עד שישן? במיוחד שכידוע אין דרכו של הרמב"ם לכתוב דברים שאינם מופיעים בש"ס. ובאופן פשוט הרמב"ם הסביר את דברי רבא, איך מגיעים למדרגת עד דלא ידע, ואמר שזה לא על-ידי שכרות כלוט, אלא שאדם ישן בשכרותו

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל פדגוגי
אגף בכיר שירות פסיכולוגי ייעוצי
אגף תכניות סיוע ומניעה

וממילא כשישן אינו יודע.

אך פירוש זה דחוק קצת: אם הרמב"ם הבין כמו רש"י ש"לבסומי" - זה להשתכר ממש, מהיכן לו לפרש את המשך דברי רבא באופן מיוחד זה של שינה דוקא? ולומר שהרמב"ם סובר כרבנו אפרים גם נראה דחוק, כי אם כן למה כתב להשתכר?

ולכן נלענ"ד שהרמב"ם חלק על הנחת היסוד של כל הראשונים ש"לאבסומי" פירושו, כמו רש"י, להשתכר ממש, ופירש "לאבסומי" - להתבסם. פירוש: לשתות יין עד שנרדמים. וראייתו לכך מהגמרא בבבא-בתרא דף עג: שם מובא סיפורו של רבה בר בר חנה שראה את מתי מדבר וכתוב שם שנראו לו "כדאיבסמו וגנו" - פירושו כשתויי יין שנרדמו, ומכאן ראייה פשוטה שאיבסום אין פירושו שיכרות כלוט, אלא שישתה אדם עד שירדם.

לגבי סיפור הגמרא על רבה ורבי זירא, כבר ב"יד-אפרים" על השולחן-ערוך דחה את הראיה מגמרא זו בטענה שאם רבנו אפרים צודק, היה על הגמרא לומר שיסכימו לעשות סעודה ולשתות פחות. ולעניות דעתי נראה להציע פירוש חדש, שלשנה אחריתי רבי זירא הוא שבא לרבה וביקש לעשות סעודה למרות מה שקרה בשנה הקודמת, ורבה חשש. ואם כן, הסיפור מובא כחיזוק לדברי רבא, שלמרות מה שקרה, רבי זירא מוכן לעשות סעודה עם רבה. ומכאן שהלכה כרבא. ראינו אם כן, שלוש שיטות בהסבר חיוב "לבסומי